

Jezik kao stvar društva, a ne stvar pojedinca

Aida Korajac

(Mate Kapović: *Čiji je jezik*, Zagreb: Algoritam, 2011.)

Knjigom *Čiji je jezik?* Kapović kroz znanstveni pristup konkretnim primjerima odgovara na pitanja kao što su: čime se bavi lingvistika, kviri li se jezik s vremenom, treba li govoriti “pravilno”, treba li nam standardni jezik, kome pripada jezik, smiju li lingvisti utjecati na jezik i kako te jesu li hrvatski, srpski, bosanski (bošnjački) i crnogorski jedan ili četiri jezika. Usto se bavi jezičnim purizmom i odnosom jezika, lingvistike i ideologije te komentira stanje pravopisne norme i ulogu lektora u njezinu provođenju. Knjiga je plod autorova višegodišnjeg bavljenja jezikom, lingvistikom i razmišljanjima o jezičnim problemima. U predgovoru autor najavljuje da je riječ o knjizi koja pokušava na jednostavan način, pristupačan i nelingvistima, govoriti o nekim jezičnim pitanjima koja se u javnosti često javljaju. Iz čitave bi knjige, naglašava autor, trebala proizlaziti tvrdnja da je jezik društvena činjenica, stvar društva, a ne stvar pojedinca.

1. Poglavlja u knjizi

I. poglavlje

U prvome poglavlju autor iznosi osnovne značajke lingvistike kao znanstvene discipline nastojeći time dokinuti uvriježene stereotipe o lingvistici i lingvistima. Ističe da smisao lingvistike nije u tome da se zna velik broj jezika ili da se znaju sve riječi koje postoje u nekom jeziku, nego da se određeni jezik, ili dio jezika, istražuje i proučava. Lingvističko poznavanje jezika, objašnjava autor, nije istovjetno komunikacijskom ili poliglotskom poznavanju jezika. Praktična upotreba jezika i njegovo izučavanje ne mogu se svesti na isto. Kao ključnu ulogu lingvistike autor ističe opisivanje jezika i jezičnih elemenata. Time postavlja jasne granice između jezične standardologije, tj.

discipline koja se bavi praktičnom standardizacijom jezika (propisom), i lingvistike koja se bavi opisom i analizom funkcioniranja jezičnih elemenata u jeziku.

II. poglavlje

Kvari li se jezik s vremenom pitanje je kojim se autor bavi u drugom poglavlju svoje knjige te nudi jednoznačan odgovor — jezik se ne kviri, jezik se mijenja. O tome kako se jezik mijenja na svim razinama, od fonologije i morfologije, preko sintakse do semantike i leksika, autor govori koristeći se konkretnim primjerima. Podjelu na dobre i loše jezične promjene autor, u većini slučajeva, smatra moralističko-subjektivnima te ističe da je teško objektivno-znanstveno odrediti što je dobro, a što ne u jeziku. Kao negativnu jezičnu promjenu u hrvatskom jeziku, što se tiče posljedica te promjene za komunikaciju, Kapović navodi gubljenje deklinacije brojeva viših od četiri. Takav stav oprimjeruje dvjema rečenicama — *dao sam to trima ženama* i *dao sam to pet žena* — određujući potonju kao pomalo nejasnu, dakle komunikacijski manje učinkovitu. Govoreći o jezičnim promjenama, autor razlikuje *opažanje u prividnom vremenu* (razlike u govoru mladih i starih promatrane u sadašnjosti, u jednoj vremenskoj točki pri čemu se podrazumijeva da govor starijih naraštaja odgovara govoru starijih vremena) te *opažanje u stvarnom vremenu* (govor neke zajednice trebao bi se zabilježiti danas, zatim nakon dvadeset godina opet i nakon toga napraviti analizu promjena koje su se dogodile). Kao pokazatelje promjena u jeziku navode se varijacije, odnosno različiti načini izricanja istoga u jeziku (npr. *ideš?/jel ideš?/dal ideš?/ideš li?*), a varijacije postoje na svim jezičnim razinama, njima i njihovim kvantitativnim proučavanjem bavi se lingvistička disciplina koja se zove kvantitativna sociolingvistika ili varijacionistička sociolingvistika (varijacionizam). Kao vrlo značajnu osobu za proučavanje povezanosti jezika i društva autor navodi Williama Labova, osnivača moderne varijacionističke sociolingvistike. Autor dalje u tekstu upozorava na glasovnu promjenu ispadanja suglasnika (*evo/eo, treba/trea, nekako/neako* i sl.) koja je trenutno aktivna u hrvatskom jeziku, a koju lingvisti često doživljavaju tek kao, kako kaže, nemar u govoru. Iznosi određene metode i zaključke svojih, još nedovršenih, sociolingvističkih istraživanja na području Zagreba. Govoreći o mogućim razlozima jezičnih promjena, autor koncept ekonomičnosti ili pojednostavljivanja smatra neprikladnim te ističe da se jezik jednostavno mijenja i to ponekad u smjeru pojednostavljivanja nekog dijela, a ponekad u smjeru usložnjavanja. Propituje i funkcionalistički pristup jeziku. U drugom poglavlju nekoliko puta napominje i na kraju zaključuje da je promjena

jedna od osnovnih karakteristika jezika, da je treba prihvatiti kao sastavan i neizostavan dio jezika te da prema njoj ne treba imati negativan odnos niti donositi vrijednosne sudove.

III. poglavlje

U trećem poglavlju Kapović upozorava da se ne može govoriti o “pravilnosti” ili “nepravilnosti” u jeziku, nego da neki izrazi pripadaju ili ne pripadaju standardnom jeziku. Iznimke su izrazi ili rečenice poput *idem s njega* jer se takvi oblici u jeziku jednostavno ne upotrebljavaju te ih možemo nazvati nepravilnima. Također naglašava da je pogrešno misliti da u govornom jeziku nema pravila jer da ta pravila ne postoje, dijete ne bi moglo naučiti materinji jezik niti bi čovjek mogao naučiti strani jezik. Dodaje i da se jezik ne mora pokoravati zakonu logike, odnosno da svaki jezik ima svoja, *jezična*, pravila koja ne moraju u isto vrijeme biti i logička. Tako ćemo, na primjer, reći *bojim se da ne dode*, iako logika nalaže *bojim se da dode*. Autor komentira i, kako kaže, “nepotrebnu” borbu protiv zalihosti u jeziku. Primjerima objašnjava zašto nije važno što je, jezično gledano, starije već je bitno ono što je zbog određenog razloga propisano kao standard. Pritom je standardni izraz jednako vrijedan kao onaj koji ne pripada standardu. Dalje u tekstu govori o tome kako standardni jezik nastaje proizvoljnim izabiranjem i propisivanjem, a katkad, dodaje, i čistim izmišljanjem te za sve navodi primjere. Na kritike o zastupanju slobodoumnijega i kritičkoga pristupa jeziku kao mogućeg uzroka “kaosa” u jeziku, autor odgovara da mu nije jasno kako bi se kaosom moglo nazvati nastojanje da riječi znače ono što doista znače u suvremenom jeziku, a ne ono što su značile prije sto godina te da je posve nepotrebno izmišljati proizvoljna standardojezična pravila neutemeljena u jezičnoj praksi. Još jednom ponavlja da u jeziku ne postoji “pravilno” i “nepravilno”, nego da pojedini jezični oblici mogu pripadati ili ne pripadati standardu te da to ne čini razliku u njihovoj vrijednosti.

IV. poglavlje

U četvrtom poglavlju autor propituje kako postojanje standardnog jezika utječe na način na koji govornici razmišljaju o jeziku. Kaže da su stavovi govornika u čijem jeziku postoji standardna varijanta jezika uvjetovani ideološkim pozicijama kojih sami govornici nisu svjesni te svoje stavove smatraju zdravorazumskima. Vjerujući da riječi imaju ona značenja koja im pridamo, autor ne vidi ništa loše u korištenju naziva *književni jezik* kao sinonima za *standardni jezik*. Ipak, upozorava na jednu razliku, a to je da se naziv standardni jezik upotrebljava uglavnom samo za moderne službene varijante jezika jer se pod njim podrazumijeva službena nadregionalna je-

zična varijanta te je, zaključuje, o standardnom jeziku u pravom smislu te riječi nemoguće govoriti prije pojave obaveznog osnovnog školovanja, pojave modernih medija i uopće opće pismenosti. Kapović smatra da je postojanje standardnog jezika važno zbog praktično-funkcionalnih razloga, no upozorava da bi standard trebao biti pomoćno sredstvo komunikacije, tj. jezična varijanta koja ima specifičnu upotrebu, a nikako ga se ne bi trebalo smatrati jezikom samim, tj. primarnom jezičnom varijantom koja služi kao norma u odnosu na sve ostale jezične varijante.

V. poglavlje

U petome poglavlju autor kao moguće objašnjenje preferiranja standardne varijante jezika kod nekih jezikoslovaca navodi političke promjene nakon 1990. godine. On inzistira na jednakovrijednosti lokalnih govora i standarda. Ističe da je uvažavanje dijalekata i lokalnih govora ne samo jedini pošten način podučavanja jezika, nego i da kontrastivna metoda učenja standarda i dijalekta pomaže učenicima pri usvajanju standarda. Ističe i da je jedna od osobina koju bi svaki standardni jezik trebao imati upravo neutralnost, iako je, dodaje, to u praksi zapravo nemoguće. Govoreći o prestižu jezika autor navodi da uz standardnu varijantu jezika velik prestiž ima i varijanta koja se govori u glavnome, ili barem većem najbližem, gradu. Iz primjera koje navodi zaključuje da nije svaki dio jezika jednako normiran te da je leksičku i morfološku jezičnu razinu puno lakše normirati nego prozodijsku (naglasnu) i fonološku. Zbog jezičnih tendencija, koje se javljaju nakon političkih događaja 1990-ih godina, kojima, kako kaže autor, upravljaju neki nejasni i nevidljivi autoriteti, javlja se pitanje kome pripada jezik i znaju li Hrvati govoriti hrvatski jezik. Autor daje jasan odgovor da govornik ne može ne znati svoj jezik te da jezik pripada svojim govornicima, a ne samozvanim autoritetima koji žele njime upravljati. Zakonsko reguliranje kojim će se propisivati što je u jeziku dopušteno, a što nije, Kapović opisuje kao ekstremistički pokušaj suzbijanja slobode u jeziku te kaže da je to nazadna ideja o društvu i jeziku.

VI. poglavlje

U šestom poglavlju o jezičnom purizmu autor već na samome početku poglavlja ističe oštru kritiku jezičnoga purizma nazivajući ga brojenjem krvnih zrnaca riječima. Nakon definiranja jezičnoga purizma, autor navodi primjere purističkih leksema u hrvatskome, ali i u nekim drugim jezicima. Autor smatra da jezični purizam korespondira s društveno-političkim stavovima i tendencijama kao što su konzervativnost, nacionalizam, konzervativni kulturni antiimperijalizam te ksenofobija. Na pitanje je li hrvatski jezik pu-

ristički jezik te može li neki jezik uopće biti purističan autor odgovara da iako standardološka tradicija određenog jezika može biti puristička, jasno je da puristični nisu samo jezici, nego oni stručnjaci koji provode takvu jezičnu politiku. Nadalje govori o jezičnom posuđivanju za koje kaže da je sastavni dio povijesti svakoga jezika te da ga ne treba osuđivati.

VII. poglavlje

U sedmom poglavlju autor se bavi pitanjem smiju li lingvisti utjecati na jezik i, ako da, kako. Javno angažiranje lingvista oko promicanja jezične tolerancije i pozitivna odnosa prema jezičnoj raznolikosti, govornom jeziku i dijalektima te suprotstavljanje jezičnoj diskriminaciji Kapović smatra pozitivnim djelovanjem te kaže da takva djelovanja treba ohrabrivati i poticati dok promicanje agresivnoga purizma ili ideologije standardnoga jezika treba smatrati negativnima i boriti se protiv njih. Kao primjer pozitivnog društvenog utjecaja lingvista autor navodi svjedočenje Williama Labova, najvećeg sociolingvista današnjice, koji je svojim lingvističkim znanjem dokazao ne-dužnost osumnjičenika za prijetnje bombaškim napadima.

VIII. poglavlje

Jezik, lingvistika i ideologija naslov je *osmoga* poglavlja. Na početku poglavlja autor nudi definiciju ideologije te govori o utjecaju ideologije u znanosti o ekonomiji, povijesnoj znanosti te prirodnim znanostima. Kao ilustraciju preslikavanja događanja iz društva i politike u jezik autor navodi primjer iz španjolskog građanskog rata 1938. godine koji opisuje George Orwell u kojem se vidi kako u Barceloni pod vlašću radničke klase nestaju izrazi poštovanja pri obraćanju te se prelazi na odnos na “ti”. Komunikacijsku situaciju u Španjolskoj uspoređuje s komunikacijskim obrascima u socijalističkoj Jugoslaviji. Po pitanju komunikacijskih obrazaca zanimljivo je da se danas u engleskom jeziku, pojednostavljeno rečeno, govori samo “vi” dok se, na primjer, u švedskom jeziku govori samo “ti”. Autor dalje govori o jezičnim promjenama na našem području do kojih je došlo prelaskom s komunizma na kapitalizam/liberalizam kao društveno-političko uređenje. Govori o leksimima *radnik*, *djelatnik*, *radnička klasa*, *ljudski kapital* ili *ljudski resursi*, o pozdravu *zdravo*, o oslovljavanju *druže* i *drugarice* te o pisanju opće imenice *bog*.

Govoreći o ideologiji u jeziku autor navodi primjere leksema koji služe za simboličko ublažavanje činjenica. Tako se kao zamjena za “lakše otpuštanje radnika” i “smanjivanje radničkih prava” koristi termin *fleksibilizacija* dok *racionalizacija poslovanja* zapravo, prema riječima autora, znači “otpuštanje viška radnika” ili “smanjivanje radničkih plaća i prava”. Iako u knjizi

kritizira neke ideološke pojave kao što su nacionalizam u jeziku u obliku jezičnog purizma i slično, autor ipak napominje da je i njegov stav ideološki uvjetovan. Smatra da ideologija nije upitna sama po sebi kao koncept, već je upitno kakva je ta ideologija i za što se zalaže te da ideologiju treba poduprijeti ukoliko su njezini ciljevi plemeniti i progresivni.

Govoreći o pravopisima i lektorima autor postavlja pitanja kao što su: zašto postoji toliko rasprava oko pravopisa, zašto postoji više pravopisa i više autora pravopisa te zašto postoji toliko puno izdanja pravopisa i zašto se u njih stalno unose nova pravila. Na sva ova pitanja daje, pojednostavljeno rečeno, tri odgovora, a to su da jezikoslovci često vole preuveličavati i pretjerivati oko pravopisnih pitanja, zatim kao vrlo važan uzrok navedenih pitanja navodi novac dok kao treći odgovor navodi ideologiju. Autor smatra da teza, koja se često provlači u javnosti, da se zbog postojanja velikoga broja različitih pravopisa i njihovih izdanja hrvatski pravopis nalazi u velikom neredu, nije posve prikladna. Napominje da se pravopisi u najvažnijim pitanjima ipak slažu te da se različite verzije pravopisa razlikuju tek po pitanjima kao što su sastavljeno ili rastavljeno pisanje niječnoga oblika glagola *htjeti*, zatim piše li se *-je-* ili *-e-* u nekim primjerima s pokrivenim *r* te kako se piše množina imenica poput *zadatak* i sl. Autor daje primjere funkcioniranja pravopisa u drugim jezicima s ciljem pokazivanja da u gotovo svakome pravopisu postoje neke pojedinosti koje izvornim govornicima stvaraju probleme u pisanju. Ne smatra da to što su pravopisi u nekim drugim jezicima teški znači opravdanje za hrvatski pravopis, no smatra da je korisno vidjeti takve primjere i analizira neke pravopisne pojavnosti u španjolskome, mađarskome, poljskome i slovenskome jeziku.

IX. poglavlje

U devetome poglavlju Kapović određuje granice i uloge lektorskoga posla. O lektorima govori u značenju “osoba koja čita i jezično-stilski ispravlja i dotjeruje rukopis”, a ne o nastavnicima jezika na visokim učilištima. Zaključuje kako lektorski posao ne bi trebao biti nasilno provođenje jezičnoga purizma, nego pravopisno-gramatičko dotjerivanje tekstova.

X. poglavlje

U desetom poglavlju govori se tome jesu li hrvatski, srpski, bosanski (bošnjački) i crnogorski jezik četiri različita jezika ili tek jedan. Autor pitanje razmatra s lingvističkoga i znanstvenoga stajališta. Iznosi kratak pregled povijesti hrvatskoga jezika od kraja 19. i početka 20. stoljeća, govori o djelovanjima najpoznatijih vukovaca, o *Književnom dogovoru u Beču* 1850, o *Novosadskom dogovoru* 1954. te o promjenama nakon 1990-ih godina. Go-

vori o hrvatskom, srpskom, bosanskom i crnogorskom standardnom jeziku, sličnostima i razlikama u govornom i pisanom obliku te o odnosu nekih lingvisti i laika u Srbiji prema hrvatskome jeziku i hrvatskih pogleda na srpski. Kako bi se odredilo je li riječ o jednom ili više jezika, potrebno je najprije odrediti što je to jezik. Kao osnovne kriterije navodi: strukturalni kriterij, kriterij međusobne razumljivosti, genetski kriterij i identifikacijski kriterij. Što se strukturalnog kriterija tiče Kapović zaključuje da razlike između hrvatskoga i srpskoga standardnog jezika postoje, no da one nisu prevelike. Da je fonološki sustav gotovo isti, morfološki također, a da nema previše razlika ni u sintaksi. Dakle, moglo bi se govoriti o jednom jeziku.

Govoreći o kriteriju razumljivosti Kapović zaključuje da bi se moglo reći da su hrvatski i srpski isti jezik, međutim kroz primjere dokazuje i da kriterij razumljivosti nije sasvim pouzdan. Genetski kriterij koji podrazumijeva postojanje istoga izvora nekih jezika također može biti dosta kompliciran kriterij jer je genetske veze ponekad teško precizirati. Identifikacijski je kriterij onaj prema kojem samo govornici određuju svoj jezik i ne može ga se, smatra autor, nazvati znanstvenim. Prema tom bi kriteriju hrvatski i srpski bili različiti jezici. Autor govori i o kriteriju standardizacije za koji kaže da je proizvoljan i da ovisi o nejezičnim faktorima. Prema kriteriju standardizacije posebnim se jezicima smatraju oni jezici koji imaju svoje standardne varijante uz državu i službeni status. Zbog toga se, dodaje, često u šali spominje da je jezik zapravo samo dijalekt s vojskom i mornaricom. Autor naglašava da trebamo biti svjesni kako je jezik iznimno teško strogo definirati te da dosta jezika koje obično zovemo jezicima nisu definirani strogo lingvistički, nego da su na njihovo definiranje utjecali izvanjezični čimbenici (npr. političko-društveni i etnički argumenti i sl.). O kriteriju standardizacije Kapović kaže da hrvatski standard nije istovjetan srpskome, no postavlja i pitanje koliko je razlikâ potrebno da bi se reklo da su dva standarda isti jezik ili nisu. U prilog tezi da problem hrvatskoga i srpskoga nije unikatan, autor navodi druge primjere iz svijeta. Zanimljiv je primjer uruskoga jezika u Pakistanu i hinduskoga u Indiji u čijem odnosu autor pronalazi sličnosti s odnosom hrvatskoga i srpskoga, u svijetu postoji više slučajeva u kojima egzistiraju razmjerno slični standardi, tj. standardne varijante. Ovisno o političkim, povijesno-društvenim, kulturnim, etničkim, identitetskim i simboličkim razlozima i okolnostima, u nekim se slučajevima govori o različitim jezicima, dok se u drugim govori o jednom jeziku s više varijanata, tj. o policentričnom standardnom jeziku. Autor navodi još tri primjera kako bi dodatno pojasnio izvanjezične okolnosti koje utječu na stvaranje standardnih jezika: odnos njemačkoga i nizozemskog jezika, danskoga i norveškog te o flamanskom, germanskom jeziku koji se govori u Belgiji i koji bi se mogao nazvati belgijskom varijantom nizozemskog. Na pitanje kako to da su hrvatski i srpski standard toliko slični, Kapović odgovara da je to zbog iste

osnove, tj. štokavskog narječja, ali i istog štokavskog (istočnohercegovačkog) dijalekta.

Kao problematičnost naziva *srpskohrvatski* navedeni su političko-povijesno-identitetske razloge. Autor nudi svoje rješenje po pitanju naziva *srpskohrvatski* te kaže da bi bolje rješenje bilo potpuno etnički neutralno ime, a to je — štokavski jezik. Međutim, dodaje, problem je u tome što taj naziv ne bi samo obuhvaćao štokavske standardne jezike (hrvatski, srpski, bosanski i crnogorski), nego i sve dijalekte, koji se govore na području tih četiriju zemalja, dakle taj naziv obuhvaćao bi i kajkavski i čakavski dijalekt u Hrvatskoj te torlački u Srbiji. Tu je, kaže autor, problem s tvrdnjom da je *srpskohrvatski* znanstven naziv jer osim što je kao etnički nepogodan, i na dijalektološkoj razini je sporan. Kapović objašnjava i zašto Brozovićev naziv *srednjojužnoslavenski dijasistem* nije posve prihvatljiv naziv. Iako smatra da se domaći znanstvenici trebaju truditi u promicanju hrvatskog standardnog jezika, književnosti i kulture, autor kaže da nema smisla tražiti da se u inozemstvu hrvatski jezik nužno mora poučavati i proučavati na odvojenim katedrama srpskog, bošnjačkog i crnogorskog jezika. Pojašnjava da nije nimalo sporno da mogu postojati i posebni odsjeci ili katedre za kroatistiku, ali da ne treba biti protiv toga da hrvatski jezik igdje bude u ikakvoj vezi sa srpskim. Na pitanje zašto strani lingvisti još uvijek često koriste termin *srpskohrvatski jezik* kaže da je riječ o inertnosti i navici, želji za znanstvenosti, praktičnosti te tendencioznosti. Autor savjetuje domaćim kroatistima, koji inzistiraju na tome da i stranci upotrebljavaju naziv *hrvatski*, da pišu priručnike (gramatike, pravopise, monografije i sl.) ne samo na hrvatskom nego i na stranim jezicima jer, objašnjava Kapović, ako u naslovu djela piše *hrvatski*, stranci će ga tako i citirati i time upotrebljavati naziv za koji se kroatisti zalažu.

Na kraju desetoga poglavlja autor zaključuje da nema ništa loše u tome da se *hrvatski* naziva hrvatskim za sve praktične razloge, ako to žele njegovi govornici, a hoće li se hrvatski standard smatrati posebnim standardnim jezikom ili samo jednom od varijanata policentrične standardne štokavštine više je pitanje proizvoljnog odabira na razini lingvističke terminologije i političko-simboličkog odabira na općoj razini. S obzirom na to da se naziv *srpskohrvatski* na našim prostorima ne smatra politički korektnim nazivom Kapović kaže da bi bilo bolje rješenje upotreba neetničkog naziva *standardna štokavština*, tj. standardne štokavštine kada se govori o svim standardnim štokavskim idiomima odjednom. Također napominje da u širem smislu, kada se govori o dijalektima, postoji i naziv *srednjojužnoslavenski*, no tu, upozorava autor, valja voditi računa da je i taj naziv ponajviše zemljopisno-nacionalno-sociolingvistička odrednica. Na kraju poglavlja Kapović savjetuje kako bi bilo dobro da se smire političke tenzije kako bi se jezičnim pitanjima moglo pristupiti znanstveno, tolerantno i bez pretjeranih emocija.

Zaključno poglavlje

U zaključku autor naglašava da iako se nekome izneseni argumenti, stavovi i zaključci mogu činiti revolucionarnima, to zapravo nije tako. Riječ je, kaže, o osnovama lingvistike. Sažeto donosi zaključke cijele knjige. Još jedanput precizira da se lingvistika bavi opisom, a ne propisom. Druga je važna tema knjige, kaže, jezična promjena. Ponavlja da se jezici ne kvare, nego se mijenjaju, a noviji jezični oblici, zaključuje, nisu nimalo lošiji od starijih. Kapović se osvrće i na vrjednovanje varijanata jezika te kaže da standard trebamo smatrati samo jednom od različitih jezičnih varijanata koja je jednakovrijedna kao i sve druge. Prema tome, kaže, u jeziku ne postoje inherentno “pravilni” ili “nepravilni” oblici. Sve što se u jeziku upotrebljava ujedno je i pravilno i nepravilno. Naglašava da jezik pripada svojim govornicima, a ne nametnutim autoritetima te fenomen jezičnog purizma smatra u potpunosti negativnim. Govoreći o neodvojivosti jezika i lingvistike od ideologije, upozorava da treba paziti na to je li ideologija progresivna ili nazadnjačka. Po pitanju lektora, autor je vrlo oštrim kritičkim stavom zaključio kako oni ne bi trebali biti, kako ih naziva, purističko-cenzorska neokroatistička pješadija već bi trebali neagresivno usklađivati tekstove s glavnim pravilima standardnoga jezika. Kapović zaključno kaže da je cilj ove knjige pokazati čitateljima lingvistiku koja se bavi živim jezikom koji funkcionira po svojim unutaršnjim jezičnim zakonima, a ne po izvana nametnutim zakonima samozvanih autoriteta. Autor namjenjuje knjigu nelingvistima s ciljem rušenja neznanstvenih predrasuda o jeziku, ali i obrane lingvista koje se često percipira, prema autorovim riječima, kao ljude koji se bave samo politikanskim začkoljicama i propisivanjem “ispravna” načina pisanja i govorenja. Knjiga je, dodaje autor, namijenjena i mladim, budućim lingvistima, kao i onima koji su se lingvistikom tek počeli baviti. Ipak, autor ne smatra da će uspjeti “obratiti” one koje kritizira i koji već imaju formirano, iako često neznanstveno i iracionalno, mišljenje, ali polaže nade u smjenu generacija. Kaže da ako ipak treba još jednom odgovoriti na pitanje iz naslova, njegov je odgovor da je jezik naš, da pripada samo i isključivo svojim govornicima i da su oni u njemu jedini relevantni autoriteti.

2. Zaključak

Čiji je jezik? knjiga je koja, osim na naslovno pitanje, odgovara i na mnoga druga, odnosno nudi oprimjerene teze kojima autor određuje jezik kao društvenu kategoriju, tumači predmet i funkciju lingvistike, govori o odnosu jezičnih varijanata, komentira jezične promjene, objašnjava zašto je jezični purizam negativna pojava, pojašnjava odnos jezika, lingvistike i ideologije, precizira ulogu lektora te sa znanstvenog aspekta govori o sličnostima i raz-

likama između četiriju jezika — hrvatskog, srpskog, bosanskog (bošnjačkog) i crnogorskog.

Osnovni su zaključci do kojih je autor došao da se lingvistika ne bavi propisom, nego opisom jezika u svim njegovim manifestacijama, da su sve jezične varijante jednakovrijedne te da je standardni jezik samo jedna od jezičnih varijanata i da prema tome u jeziku ne može nešto biti “pogrešno” ili “ispravno”, nego da može pripadati ili ne pripadati standardu, da je jezik društvena kategorija i da pripada svim svojim govornicima, a ne nametnutim autoritetima, da je postojanje standardnog jezika važno zbog praktično-funkcionalnih razloga, ali da bi standard trebao biti pomoćno sredstvo komunikacije, da je promjena vrlo važna karakteristika jezika te da je treba prihvatiti i ne treba prema njoj imati negativan odnos. Purizam određuje kao isključivo negativnu pojavu povezujući je s konzervativnošću, nacionalizmom, konzervativnim kulturnim antiimperijalizmom i ksenofobijom. Govoreći o jeziku, lingvistici i ideologiji zaključuje da je važno kakva je i zašto se zalaže određena ideologija te da je, ukoliko su njezini ciljevi progresivni, treba poduprijeti. Osvrćući se na ulogu lektorâ, odnosno osobâ koje čitaju i jezično-stilski ispravljaju i uređuju rukopis, Kapović zaključuje da je lektorski posao upravo pravopisno-gramatičko dotjerivanje tekstova u kojem nema mjesta za jezični purizam. I na kraju, kroz strukturni kriterij, kriterij međusobne razumljivosti te genetski i identifikacijski kriterij, autor opisuje sličnosti i razlike između hrvatskoga, srpskog, bosanskog (bošnjačkog) i crnogorskog jezika.

Pri odgovaranju na postavljena pitanja i stvaranju zaključaka autor se koristi brojnim primjerima. Neki od konkretnih jezičnih primjera kroz koje autor iznosi svoje stavove su: je li *gleam* (od *gledam*) tzv. gutanje slova ili prava glasovna promjena, kada i zašto ipak možemo govoriti *unatoč toga*, a ne samo *unatoč tomu*, što nam daje pravo komparirati pridjev *optimalan* i *bitan*, zašto možemo reći i da smo *na telefonu*, a ne samo *pri telefonu*, zašto autor ne smatra greškom engleski kalk *ikad*, što misli o jezičnom savjetu *zahvaliti* i *zahvaliti se*, zašto ne trebamo inzistirati na *kaseti*, nego možemo reći/pisati i *kazeta*, zašto ne činimo ništa loše ako latinsku riječ *postumus* izgovaramo i pišemo *posthuman*, jesu li *književni jezik* i *standardni jezik* sinonimi, zašto Kapović daje prednost obliku *neću* pred *ne ću*, zašto se počelo preporučivati korištenje riječi *djelatnik* umjesti *radnik* te kako su *radnici* postali *ljudski kapital* ili *ljudski resursi*, zašto postoji toliko pravopisa i autora pravopisa te zašto postoji toliko puno izdanja pravopisa s novim pravilima i propisima, kakva se ideologija krije iza pisanja *grješka*, a kakva iza *greška*, te kakva se ideologija krija iza pisanja *Europa*, a kakva iza pisanja *Evropa* itd. Autor neke jezične situacije u hrvatskome jeziku uspoređuje sa sličnim situacijama u engleskome i drugim stranim jezicima. Govori o znanstvenom pristupu jeziku. Kritizira lingviste koji na neznanstven način promatraju jezik. Bori

se protiv diskriminacije jezikom, protiv diskriminacije govornika određenih idioma, protiv jezika kao sredstva društvenih nejednakosti te se zalaže za jezičnu toleranciju i pozitivan odnos prema jezičnoj raznolikosti.